

Vammaisfoorumi 4.9.2019

Vammaisten ihmisoikeudet eivät toteudu joustamattomissa palveluissa

Keväällä 2018 Vammaisfoorumi toteutti kyselyn vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisesta Suomessa YK:n vammaisyleissopimuksen voimassaoloaikana 2016 - 2018. Kyselyllä selvitettiin vammaisyleissopimuksen oikeuksien toteutumista Suomessa vammaisten ihmisten arjessa. Kyselyä käytetään YK:lle annettavan raportin pohjana, kun järjestöt antavat YK:lle rinnakkaisraporttinsa Suomen maaraportin ohessa.

Suomi nojaa hyvinvointivaltiona siihen, että erilaisten yhteiskunnan palvelujen kautta huolehditaan ihmisten välttämättömistä tarpeista, jotta kaikki voivat elää itsenäisesti ja osallistua yhteiskunnan erilaisiin toimintoihin – kaikki yhdenvertaisesti. Vammaiset ihmiset tarvitsevat välttämättä moninaisia palveluja suoriutuakseen arkielämässä, kuten esimerkiksi kuntoutus- ja apuvälinepalveluja, asuminen-, kuljetus- ja tulkkauspalveluja sekä henkilökohtaista apua.

Suomen lainsäädännössä on lähtökohtana, että vammaisten ihmisten tarvitsemien erityisten sosiaalipalvelujen ja kuntoutuksen tulee perustua yksilölliseen tarpeeseen. Kyselyn tulosten ja järjestöjen kokemuksen mukaan tämä ei käytännössä toteudu riittävästi. Haasteena ovat useat vammaispalvelujen laadun ja järjestämistavan ongelmat. Muun muassa ostopalveluiden kilpailuttaminen voi johtaa massahankintoihin ja palvelutarkoituksiin, joissa yksittäisen henkilön tarpeita ei ole mahdollista huomioida. Tällöin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen muodostuu poikkeukseksi, jopa subjektiivisten oikeuksien kohdalla.

Kyselystä ilmenee, että merkittävä osa asiakkaista ei ole saanut arjen toimissa tarvittavia palveluita. Merkittävä osa vastaajista kokee, että ei ole saanut riittävästi sellaisia palveluja, jotka kunnan on järjestettävä määrärahoista riippumatta. Näin on myös niissä palveluissa, joissa on kyse subjektiivisista oikeuksista, jotka viranomaisen on velvollinen myöntämään tai muuten järjestämään edellytysten täytyessä. Esimerkiksi kuntoutuspalvelut ovat riittämättömiä eivätkä aina vastaa asiakkaan tarpeita. Kuntoutus on toisinaan myös epätarkoituksenmukaista tai vääränlaista. Vastaajista 45 % ei koe saaneensa tarvitsemaansa kuntoutusta. Palvelun saamisessa ruotsinkielellä on ongelmia.

Apuvälineiden saatavuudessa on koettu myös merkittäviä ongelmia. Kyselyn vastausten mukaan 29 % ei ole saanut tarvitsemiaan tilanteeseensa sopivia apuvälineitä ja 35 % alle 25-vuotiaista ei ole saanut tarvitsemiaan apuvälineitä, joiden avulla esimerkiksi tuetaan kasvua ja kehitystä. Edelleen kyselyssä 23 % vastasi, ettei ole saanut juuri hänelle sopivia apuvälineitä liikkumiseen. Harvinaisen vamman tai sairauden hoidossa terveydenhuolto ei välttämättä tunnista arjen ongelmia ja haasteita henkilön yksilöllisistä tarpeista lähtien. Esimerkiksi lyhytkasvuiselle aikuiselle on luovutettu lasten apuvälineitä.

Palvelun järjestämisessä asiakkaan yksilöllisiä tarpeita ei oteta tarpeeksi huomioon. Esimerkiksi vammaispalvelulaissa säädettyä henkilökohtaista apua ei aina saa siihen käyttötarkoitukseen ja siihen vuorokauden aikaan kuin tarvitsisi. Palvelun määrä voi olla niin pieni, että apu riittää vain välttämättömiin toimiin, vaikka sen tavoite on taata yhdenvertaiset mahdollisuudet omannäköiseen elämään. Vastaajista 60 % katsoo saavansa riittävästi henkilökohtaista apua. Henkilökohtaisen avun ongelma on myös se, jos kunta tekee määräaikaista päätöksiä, vaikka henkilökohtaisen avun tarve olisi pysyvä.

Asumispalveluissa ei koeta saatavan riittävästi apua. Tämän koetaan useimmiten johtuvan riittämättömistä henkilöstöresursseista. Henkilökunnan vaihtuvuus on suurta, jolloin tiedonkulku ja henkilöstön osaaminen eivät aina ole riittävällä tasolla. Tähän liittyy myös kommunikaation vaikeuksia, kun henkilökunta ei osaa tai ehdi opetella asukkaiden kommunikaatiomenetelmiä kuten viittomia tai erilaisia tabletilla käytettäviä ohjelmia. Vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumattomuus käy hyvin ilmi seuraavasta vastauksesta:

”Ei saa päättää kuinka paljon syö, sitten pitää teeskennellä että se ei harmita.”

Vammaisfoorumin kyselyn vastausten perusteella palvelujen hakeminen ja niiden saaminen yksilöllisiä tarpeita vastaavasti on oikeustaistelua, joka myös uuvuttaa ihmisiä. Palvelujen kilpailutus mainitaan yhtenä syynä siihen, ettei palvelu ole yksilöllisesti järjestetty:

”Kelan tulkkaukspalvelut ovat välillisesti vaikeuttaneet elämäni siten, että olen joutunut hartiavoimin taistelemaan oikeudestani tulkkaukspalveluun.”

”Tulkkeja ei joko saanut ollenkaan tai vaihtuu jatkuvasti. En näe hyvin, joten stressaannun valtavasti jatkuvista vieraista tulkeista. -- monet tutut tulkit tippuivat kilpailutuksen takia pois, enkä ole enää löytänyt uusia, sopivia tulkkeja.”

Vammaisfoorumi ry

Lisätietoja:

Henrik Gustafsson, lakimies, Invalidiliitto ry, +358447650693,
henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi

Anne Saarinen, vammaispalvelujen asiantuntija, Kehitysvammaisten Tukiliitto ry, +505003311,
anne.saarinen@tukiliitto.fi